

Dr Jacek Wysocki

Instytut Archeologii

UKSW w Warszawie

SPRAWOZDANIE

Z badań wykopaliskowych grodziska w Wieprzu st. XX

Gm. Zalewo, pow. iławski, woj. warmińsko-mazurskie

w 2013 roku

Stanowisko archeologiczne określone jako Wieprz st. XX znajduje się w obrębie obszaru AZP 24-53, na obszarze nr 25. Obiekt został odkryty w trakcie badań powierzchniowych AZP w 1989 roku przez M. Wielgus i J. Wysockiego i określony wówczas jako grodzisko wczesnośredniowieczne. Obiekt wcześniej nie był znany. Stanowisko znajduje się na terenach leśnych na działce nr 3272/7 w obrębie terenu administrowanego przez ALP nadleśnictwo Miłomłyn, leśnictwo Śliwa.

Badania podjęto w związku z realizacją programu „Katalog grodzisk Warmii i Mazur”, w ramach pierwszego etapu badań (lata 2012-2015), kierowanego przez prof. Dr hab. Zbigniewa Kobylińskiego. Kierownikiem badań był dr Jacek Wysocki. W badaniach uczestniczyli studenci archeologii Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Prace terenowe prowadzono w terminie 09.08.- 30.08.2013 roku, na podstawie pozwolenia Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, WUOZ w Olsztynie, Del. W Elblągu, nr 300/2013, z dnia 16.07.2013r.

Badany teren znajduje się w obrębie Pojezierza Iławskiego, w jego centralnej części. Ukształtowany został w fazach recesyjnych zlodowacenia bałtyckiego przez wody spływające z czoła lodowca w kierunku południowo-zachodnim. Dlatego też wśród utworów powierzchniowych dominują tu utwory piaszczyste o różnej, najczęściej niewielkiej miąższości. Formy morenowe, powstałe w starszych fazach zlodowacenia zostały częściowo rozmyte i przykryte piaskami, dlatego też rzeźba tego terenu nie jest tak „młoda” jak w przypadku terenów znajdujących się bardziej na północ. Omawiany teren stanowi rynnę lodowcową, którą wypełniają obecnie wody jeziora Jeziorak. Rynna ta jest oczywiście szersza niż obecny akwen jeziora. Od wschodu na wysokości Wieprza, krawędź rynny odsunięta jest od brzegu około 2 km na wschód, a teren między linią brzegową i zalesioną krawędzią wysoczyzny od średniowiecza były gruntami rolnymi i podmokłymi łąkami wsi Wieprz, a w okresie I tysiąclecia p.n.e. tereny te były być może obszarami podmokłymi, lub nawet płytką zatoką jeziora. Właśnie na tej krawędzi wysoczyzny, na naturalnym cyplu wchodzącym w dolinę w kierunku zachodnim została zlokalizowana osada, ufortyfikowana od wschodu przez odcięcie cypla od wysoczyzny u jego nasady systemem kilku rowów i wałów poprzecznych do osi cypla. Od północy i południa dostępu do cypla broniły dość strome zbocza oraz trzęsawiska (są to tereny podmokłe do czasów współczesnych). Od strony zachodniej być może cypel także był ufortyfikowany, ale ślady tych fortyfikacji są niemal nieczytelne. W trakcie badań powierzchniowych w końcu lat 80-tych określono stanowisko jako prawdopodobnie wczesnośredniowieczne, mimo iż bardzo delikatna rzeźba terenu

mogła wskazywać także na starszą chronologię. Stanowisko zarówno wówczas, jak i w chwili obecnej porośnięte jest lasem. Wydaje się, że także w odleglejszych czasach teren stanowiska nie był orany.

W trakcie badań wykopaliskowych wyznaczono jeden wykop (nr 1) usytuowany po osi W-E obejmujący część majdanu grodziska oraz system wałów i fos i wychodzący na zewnątrz zewnętrznej fosy w kierunku wschodnim. Wykop po osi W-E miał długość 42 metry, a szerokość po osi N-S 2 metry. Eksplorację warstw kulturowych wykonano warstwami kulturowymi, ręcznie, natomiast eksplorację zasypisk fos wykonano przy pomocy sprzętu mechanicznego (koparki). Odkryto system fortyfikacji składający się z dwóch wałów i trzech fos, oraz dodatkowego zewnętrznego płytkiego i wąskiego rowu wypełnionego spalenizną oraz licznymi fragmentami naczyń ceramicznych z częstymi śladami przepalenia. Wewnątrz fortyfikacji (na majdanie) odkryto bardzo nieliczne ślady osadnictwa w postaci kilku fragmentów bruku kamiennego, płytkich nieckowatych zagłębień i nielicznych dołków postłupowych. Głębokości fos licząc od strony majdanu: I – 1,5m, II – 2,2m, III – 1,7m, rowek zewnętrzny – ok. 0,7m.

W trakcie prac archeologicznych wyróżniono 87 jednostek stratygraficznych, z czego 11 zakwalifikowano jako obiekty, 20 to warstwy kulturowe różnego typu. 16 jednostek wydzielono dla warstw calcowych.

W warstwach 13, 16, 29, 25, 28, zarejestrowano kości zwierzęce, w warstwach 2=15, 7, 14, 13, 25, 27, 20, 3, 8, 11=12, 16, 28, 29, obecna była ceramika. Z zabytków wydzielonych odkryto 4 rozcieracze kamienne, oraz fragment żarna. Przedmioty te mogą być identyfikowane z kontekstem osadniczym obiektu. Ponadto w warstwie humusu odkryto 2 fragmenty przedmiotów żelaznych o niezidentyfikowanej funkcji oraz łyżkę stalową. Przedmioty te to współczesne wtrenty w zabytkową strukturę stanowiska.

Calec w przypadku tego obiektu stanowiła glina barwy od żółtej do brunatnej z występującymi w niej wkładkami żwirowymi, wapiennymi, dużymi głazami kamiennymi. Warstwy te były niejednorodne i nieciągłe, co wskazuje na morenowe pochodzenie tego utworu.

W związku z charakterem podłoża, również warstwy kulturowe w swej treści mineralnej miały charakter gliniasty, co bardzo utrudniało eksplorację.

Z układu warstw zasypisk fos należy wnioskować, że cały system fortyfikacji został wykonany jednorazowo i po stosunkowo krótkim okresie użytkowania nastąpił długotrwały proces destrukcji fortyfikacji na skutek działania sił przyrody.

System fos i wałów powstał z całą pewnością przez usypanie wałów z materiału wybranego z fos. Nie stwierdzono żadnych śladów występowania konstrukcji drewnianych wzmacniających nasypy. Jedynie u podstawy zewnętrznego wału odkryto kilka dużych głazów układających się na granicy podstawy wału i krawędzi fosy, co może świadczyć o umocnieniu głazami podstawy zewnętrznego wału od zewnątrz. Ponieważ w zasypie fosy odkryto bardzo nieliczne kamienie i głazy, należy sądzić, że lico wału nie było zbudowane z kamieni.

Na podstawie odkrytego materiału ceramicznego, znajdującego się przede wszystkim w zewnętrznym rowie wypełnionym spalenizną, należy datować obiekt na okres wczesnej epoki żelaza IV-II w. p.n.e. i wiązać go niewątpliwie z kulturą kurhanów zachodniobałtyjskich. Jest to szczególnie interesująca konstatacja, wobec odkrycia w tym rejonie licznych śladów osadnictwa związanych z tą

kulturą (ślady osad na południe od grodziska), grobu z tego okresu w wielokulturowym kopcu w Pomielinie, a także znajdujących się w niewielkiej odległości (do 5 km) licznych kurhanów, nie badanych wprawdzie dotychczas, ale wiązanych przez badaczy tych terenów również z kulturą kurhanów zachodniobałtyjskich. Bardziej szczegółowe datowanie może uda się uzyskać na podstawie analiz fizykochemicznych, prób węgla drzewnego uzyskanych w trakcie prowadzonych prac badawczych.

Zbyt mała przestrzeń majdanu poddana badaniom nie pozwala na wyciągnięcie poważniejszych wniosków co do charakteru osadnictwa wewnątrz grodu. Wydaje się jednak, że nie był to obiekt refugialny. Odkryte pojedyncze obiekty (jamy) oraz pojedyncze dołki postłupowe, zdają się świadczyć o użytkowaniu gospodarczym obiektu, jednakże pozostaje zagadką rów wypełniony spalenizną i licznymi fragmentami ceramiki. Obiekt ten może świadczyć o funkcji grodu związanej z obrzędami religijnymi, ale również może świadczyć o użyciu ognia do obrony terenu grodu w trakcie napaści wrogich grup ludności.

Wnioski konserwatorskie:

Grodzisko w Wieprzu st. XX dotychczas nie zostało wpisane do rejestru zabytków. Jest to prawdopodobnie z jednej strony wynikiem pozostawiania obiektu „na uboczu”, na terenach mało uczęszczanych przez ludzi i pozostających pod ekstensywnymi uprawami leśnymi, z drugiej strony nieoczywistym charakterem obiektu z bardzo słabo czytelną rzeźbą, co nie pozwalało kwalifikować obiektu jako zdecydowanie posiadającego własną formę krajobrazową, a zatem wymagającego ochrony w pierwszej kolejności.

Wyniki obecnych badań stawiają to grodzisko w szeregu obiektów bardzo cennych z punktu widzenia naukowego i interesujących także krajoznawczo. Konieczne jest zatem wpisanie terenu grodziska wraz z najbliższym otoczeniem do rejestru zabytków, wprowadzenie zakazu zainwestowania tego terenu i opracowanie planu ochrony. Warto byłoby rozpoznać bardziej szczegółowo charakter osadnictwa przez lepsze przebadanie majdanu, oraz przynajmniej przy pomocy metod geofizycznych przebadanie przebiegu odkrytego rowka zewnętrznego, gdyż, może to mieć kluczowe znaczenie dla szczegółowego określenia funkcji tego grodu i jego pozycji w całym systemie osadnictwa na tym terenie we wczesnej epoce żelaza.

Powinno się także chronić dotychczasowy charakter zagospodarowania tego terenu, to jest pozostawić, jak najdłużej istniejący starodrzew, nie dokonywać dodatkowych nasadzeń, gdyż warstwy kulturowe znajdują się bardzo płytko pod humusem i są bardzo nikłe, a wykonywanie dołków pod sadzonki powodowałoby ich destrukcję. Oczywiście niedopuszczalne jest organizowanie na tym terenie biwaków, a nawet palenie ognisk.